

ВАЊА ГЛИШИН*
Факултет за европске правно-
политичке студије
Нови Сад

УДК 316.334.3:316.752

Прегледни рад
Примљен: 03.01.2019
Одобрен: 13.02.2019
Страна: 159-174

БАЛКАН ИЗМЕЂУ АТЛАНТИЗМА И (НЕО)ЕВРОАЗИЈСТВА

Сажетак: Посматрајући међународне односе на почетку 21. века учавамо да су оријентације великих сила на глобалној мапи „нове, а старе“, што нас не чуди, с обзиром на то да се геополитички чворови „замршени“ током 19. и 20. века нису „од-мрсили“, већ остају попут историјске судбине терет многим народима и државама.

У нашем фокусу биће Балкан, вишевековни геополитички чвор и спона између различитих цивилизација, религија, народа и континената. Настојаћемо да кроз две велике геополитичке концепције – атлантизам и (нео)евроазијство – представимо овај простор и укажемо на изазове и потенцијалне претње и ризике. Да бисмо у томе успели, пре свега ћемо направити осврт на класична геополитичка учења руске и англосаксонске школе и њихову пројекцију Балкана у двовековном историјском контексту.

Кључне речи: геополитика, Балкан, атлантизам, (нео)евроазијство, Русија, САД

Увод

Простор Балкана је својим географским, геополитичким и геостратешким потенцијалима одувек играо значајну улогу у историјском „тренутку“ војних сукоба, народних кретања, цивилизацијских судара и мешања, религијских „успона“ и „падова“, генерацијских рађања и умирања, живота и страдања. Балкан је својеврсни „геополитички крст“, „раскрсница“ путева, „чвор“ – историјски, политички, културни – који се вековима све јаче стеже и лавиринт у ком су се многи изгубили.

Посматрајући Балканско полуострво са географског и геополитичког аспекта, учавамо да се налази на размеђу три континента, између неколико цивилизација, много политичких жеља и превише амбиција – другачије речено, ово је гранична зона религијског, војног (*terra militaris*) и цивилизацијског карактера, западу исток, а истоку запад, „капија“ Европе, али и лоцирана *terra nullius* (празна земља) погодна за територијално ширење, продор и освајања „централних сила“.

---

* glisinvanja2@gmail.com

Геополитички значај овог простора укрестио је интересе глобалних актера – САД и Русије, што је Балкану предодредило улогу контактеног полигона.

Геополитичке идеје и концепти: атлантизам и евроазијство

Англосаксонска геополитичка школа

Крајем XIX и почетком XX века, упоредо са развојем немачке геополитичке школе, развија се и англосаксонска у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама. Значај и утицај англосаксонских геополитичких идеја приметан је током целог XX века, са највећим изразом током светских ратова и великих глобалних промена. Својим радовима, велику пажњу света изазвали су Алфред Мехен, Хелфорд Џ. Макиндер и Николас Спајкмен о којима ће у наставку рада бити више речи.

Амерички адмирал и геостратег Алфред Мехен (*Alfred T. Mahan*, 1840-1914), своје геополитичке радове је посветио проучавању и анализи значаја мора и поморске моћи држава. Мехен се сматра идеологом новог светског поретка *Pax Americana*¹ као и родоначелником поморске геостратегије. Основне постулате своје геостратегије, изнео је у књизи „Утицај поморске силе на историју“ из 1890. године. Кључни појмови које истиче су морски простор и поморске силе² (*Sea power*), а суштински циљ јесте превласт над морским простором³.

Посматрајући однос мора и копна, Мехен је државе поделио у две категорије. Прву чине силе мора (*Sea power*) којој припадају таласократске државе, а другу категорију чине силе копна (*Land power*), односно телуократске државе. У овом односу снага, Мехен предност даје таласократским државама истичући да је „морско царство без сумње светско царство“⁴ и додаје да Америка има „поморску судбину“⁵.

---

¹ Мехен је „антиципирао смену на челној позицији светских сила и појаву новог вође „светског поретка“, при чему ће одлазећи *Pax Britanica* заменити нови, виталнији и експанзивнији – *Pax Americana*. Степић, М. (2016): Геополитика: Идеје, теорије, концепције; Институт за политичке студије, Београд, стр., 96

² „Поморска сила је за Мехена посебан облик цивилизације који има све неопходне претпоставке за планетарно ширење, запоседање и остваривање светске превласти“. Деспотовић, Љ. (2012): Српска геополитичка парадигма, Каирос, Сремски Карловци, стр., стр., 19

³ „Како је, тврди Мехен, један једини циљ сваке земље да освоји свет, следи да је за то неопходан услов постизање превласти и надзора на мору. (...) Приморске, а нарочито острвске државе имају за такве циљеве најповољнији положај.“ Оне су судбински предодређене да буду „господари света“. Степић, М. (2016): Геополитика: Идеје, теорије, концепције; Институт за политичке студије, Београд, стр., 98

⁴ Морске силе имају већи маневарски простор и могућност боље контроле глобалне комуникације. Пророковић, Д. (2012): Геополитика Србије, Службени гласник; Геополитика, Београд, стр., 66

⁵ Наведена „Manifest Destiny“ („Испољена Судбина“) у првом ступњу се састоји из стратешке интеграције читавог америчког континента, а потом и успостављања светске превласти“. Дугин, А. (2004): Основи геополитике, књига I, Екопрес, Зрењанин, стр., 56

Претња поморским силама и њиховим претензијама ка „светском царству“ је Русија, моћна континентална држава на евроазијском копну. Мехен је сматрао да снажне поморске земље, окупљене у коалицији око заједничког интереса, могу да спрече руски излазак на топла мора. С тим у вези, он је понудио **стратегију анаконде** закључивши да „под контролом поморских сила морају да се налазе приобална подручја на сопственој територији уз покушај „откидања“ таквих територија од непријатељске копнене масе“ (Зарић, М. И., 2015:25). Другачије речено, треба онемогућити Русији да контролише приобалне области, важне луке и морске пролазе, затим је све више притискати ка унутрашњости континента, према хладном северу, „чврстим загрљајем анаконде“.

На приказаној карти [карта 1] се јасно виде простори којима треба да преовладају атлантистичке силе, притискајући приобалне зоне Евроазије. Међутим, да би Америка постала велесила, Мехен указује на неколико кључних услова: „1) активна сарадња са британском поморском велесилом; 2) осујећивање немачких поморских претензија; 3) пажљиво праћење експанзије Јапана у Тихом океану и одупирање тој експанзији; 4) заједничке акције Европљана против народа Азије“ (Дугин, А. 2004:57-58), на чијем испуњењу је Америка марљиво радила током XX века.

Карта 1: Мехенова „Стратегија анаконде“ (преузето: Дугин, А. 2004:57)

Сер Хелфорд Џ. Макиндер (*Halford J. Mackinder*, 1861-1947) један је од најистакнутијих геополитичара, чија је теорија **срца света** (*Heartland*) почетак теорија нове оријентације.

У свом раду „Географска осовина историје“, изложивши своје виђење односа историје и географије, поставио је основе геополитичке теорије. Макиндер полази од тога да је историја стално надметање таласократских и телурократских сила за светску превласт, а „кључ“ светске превласти је контроли-

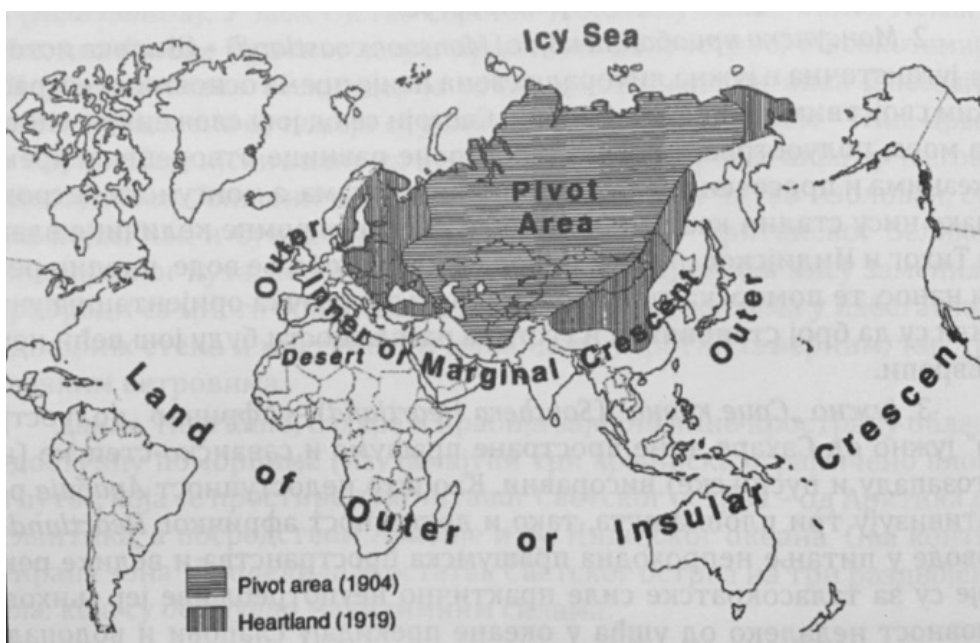
сање **Светског острва** (*World island*) – Азије, Европе и Африке. „У самом центру је „географска осовина историје“ или „осовински ареал“ (*pivot area*). Тај геополитички појам је географски истоветан са Русијом.“ (Дугин, А., 2004:48) Затим следи појас који се „подудара са приобалним просторима евроазијског континента“ и представља „зону најинтензивнијег цивилизацијског развоја“ (Исто, 48) – **унутрашњи или периферни полумесец** (*inner or marginal crescent*). И крајња спољашња зона (географски и културно) у односу на „континенталну масу Светског острва“ је **спољашњи или острвски полумесец** (*outer or insular crescent*). [Карта 2]

Макиндер је на основу наведене пројекције света, 1919. године, представио „формулу“ која води ка успостављању светске лидерске позиције:

Ко влада Источном Европом, влада Срцем копна,

Ко влада Срцем копна, влада Светским острвом,

Ко влада Светским острвом, влада светом.

Карта 2: Макиндерово Срце копна (*Heartland*) из 1919. године; Осовинска област (*Pivot area*) из 1904. године, увећана за источно и западно проширење. (Стенић, М., 2016:194)

Унутрашњи полумесец је гранични простор између две противуречности – „копнених разбојника“ који су, према Макиндеровом мишљењу, „ауторитарни, хијерархични, недемократски и нетрговачки“ народ, и „поморских разбојника“, које карактерише демократичност и трговачка способност. (Дугин, А. 2004:48-50) Историјски токови нам сведоче да први стално врше притисак из *Heartland*-а према периферији, док потоњи врше притисак на Светско острво из зоне Острвског полумесеца. Из наведеног можемо закључити да је унутрашњи месец најпокретљивија зона, предодређена за „развој цивилизација“.

Макиндер, као англосаксонски стратег, указивао је да би највећи изазов поморској моћи било стварање чврсто евроазијског савеза који би објединио јаке државе континенталног простора и њихове ресурсе. С тим у вези, он је упозоравао да Немачка, иако поражена у Првом рату, представља опасност која се огледа у историјској жудњи за надмоћном државом. Такође, потенцијална „осовина“ Берлин-Москва, коју је заговарао Карл Хаусхофер, представља претњу таласократским силама коју на све начине треба осујетити. На Версајској мировној конференцији на основу Макиндерове геополитичке теорије, створен је „санитарни кордон“ [Карта 3] од земаља централне и југоисточне Европе, чије је „наводна функција идеолошке заштите од „црвене заразе“ из Русије“ (Степић, М. 2016: 195). Међутим, јасно је да је Макиндер „ударио темељ основне намере у англосаксонској геополитици која је кроз пола века прерасла у геополитику САД и Северноатлантског Савеза: на било који начин осујетити саму могућност стварања евроазијског блока, стварања стратешког савеза Русије и Немачке, геополитичко јачање *Heartland-a* и његову експанзију. Постојана русофобија Запада у XX веку није толико идеолошког колико геополитичког карактера“ (Дугин, А. 2004:51).

Карта 3: Земље Санитарног кордона (Mackinder, J. H. 1942:115)

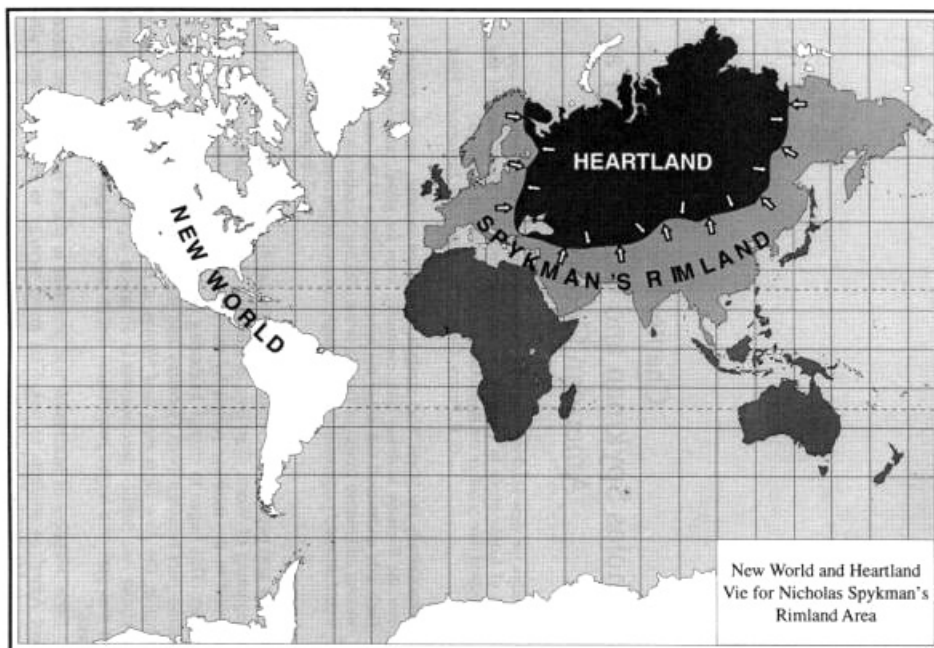
На карти [3] видимо да у састав кордона улазе Пољаци, Чеси, Словаци, Мађари, Срби, Хрвати, Словенци, Румуни, Бугари и Грци, народи који према Макиндеровом мишљењу „не могу самостално да играју значајнију улогу у новом послератном европском поретку, али повезани у један стратегијски низ (кордон) имали би пресудну улогу у обуздавању и контролисању копнене моћи на Великом континенту“ (Зарић, М. И., 2015:26).

На учења Мехена и Макиндера, надовезао се својим делима („Америчка стратегија у светској политици“ и „Географија света“) Николас Спајкмен (Nicholas J. Spykman, 1893-1943), трећи значајан англо-амерички геополитичар. Спајкмен је, током проучавања Макиндерових радова, дошао до закључка да је значај *Heartland-a* прецењен, те је настојао да докаже геополитички значај приобалног простора евроазијског копна, тзв. *Rimland-a*. Супротно Макиндеровим проценама, Спајкмен је сматрао да је *Heartland* „само потенцијални простор који све културне импULSE добија из приобалних зона и који у самом себи не носи никакву самосталну геополитичку мисију или историјски импULSE“ (Дугин, А. 2004:63-64). Такође био је става да *Heartland* као регион „неће моћи да се уједини на бази моћне транспортне, односно, комуникацијске инфраструктуре, и да, упрокос изванредној одбрамбеној позицији не би могао да се офанзивно надмеће са поморском силом Сједињених Држава“ (Килибар-

да, 3. 2008:40). С тим у вези, Спајкмен је предложио измењену геополитичку формулу за „владање светом“:

*Онај ко доминира над rimland-ом, доминира над Евроазијом,
Онај ко доминира над Евроазијом, држи судбину света у својим рукама.*

Разлика између Макиндрове и Спајкменове геополитичке формуле, огледа се у акцентовању географског простора као пресудног за управљање светом. Док је за Макиндера пресудно Срце копна, као велика копнена тврђава, Спајкмен наглашава значај контактне зоне или зоне раздвајања између Срца копна и Спољашњег полумесеца. Та велика тампон зона укључује земље источне и западне Европе, блискоисточне земље, Авганистан, Индија, Тибет, Кина и Источни Сибир. [Карта 4] Спајкменове идеје биле су основа за „стратегију "окружења" која је резултирала пактоманијом у зони *Rimland*-а - *NATO* у Европи, *CENTO* у западној Азији и *SEATO* у југоисточној Азији, и *ANZUS* на Пацифику“ (Грчић, М. 2000:60).

Карта 4: Просторни положај *Rimland*-а и *Heartland*-а (Colonel Kirby E. Watson 2011:5)

Спајкменов допринос атлантизму је веома значајан, а његова предвиђања и пројекције утицале су на најважније геополитичке процесе током XX века. Америчка (таласократска) победа у Хладном рату показала је тачност Спајкменових геополитичких ставова, те се он може назвати „архитектом светске победе либерал-демократских земаља над Евроазијом“ (Дугин, А. 2004:67).

Руска геополитичка школа

Русија је територијално највећа држава на свету, која се простире на Евроазијском континенту, представљајући моћну телурократску државу. Као таква, Русија је велики изазов таласократским земљама, које настоје да „Великог континенталног медведа“ изолују и потисну што даље од топлих мора, ка хладном северу.

Основе руске „географске школе геополитике“ утемељио је генерал Дмитриј Алексејевич Милјутин (*Дмитрий Алексеевич Милютин*, 1816-1912) својим делом „Критичко разматрање значаја војне географије и војне статистике“, године 1846. Своје ставове је заснивао на „физичко-географским условљеностима територијалног пространства, положаја, економских приоритета и геостратегијских интереса Русије“, залагавши се за „доследну оријентацију земље ка климатски топлијим областима и толим морима“ (Степић, М. 2013:21). На основу тога, генерал Милјутин је дефинисао руске геополитичке приоритете:

- Будући да је главни руски супарник Британска империја, Русија би требало да усмери своје активности на два региона – у Европи и на Блиском Истоку да оствари антиенглески савез са Немачком и Француском, а у централној Азији да заузме кључне позиције са којих може да угрожава Индију као основу енглеске моћи;
- Руски интерес је да Турска буде потиснута из Европе, те је неопходно ангажовање Русије на Балкану и њено покровитељство у формирању Балканског савеза;
- Русији су Иран и Кина природни савезници, те би она требало да се са њима повеже и да им гарантује безбедност. (Исто, 21)

Приоритети руске геополитике, према генералу Милјутину, нису изгубили на актуелности ни током XX века, а простор који обухвата руска интересна зона подударна је Спајкменовом *Rimland*-у, што значи да је то појас супротстављених интереса телурократских и таласократских сила, односно појас могућих сукоба.

Руска евроазијска геополитичка школа почела је са развојем 1917. године, након Октобарске револуције, у периоду великих промена у царској Русији које су изнедриле болшевизам. Николај Сергејевич Трубецкој (*Николай Сергеевич Трубецкой*, 1890-1938) утемељио је евроазијски поглед на свет. У књизи „Европа и човечанство“ изложио је принципе евроазијства засноване на „дуалности, различитости и оштрој подељености света на две целине:

1. На једној страни је романско-германска *Европа*, која се самоидентификује као „центар“, са универзалистичким, хегемонистичким, апсолутистичким и колонијалистичким претензијама усмереним на принудно европеизовање остатка наводно варварске и заостале периферије света;
2. На другој страни је *Човечанство*, јединствена целина мноштва народа, култура и цивилизација које се разликују од европског романско-германског света и његовог агресивног тоталитаризма.“ (Степић, М. 2016:214)

Према пројекцији Трубецкоја, *Човечанство* треба да се супротстави романско-германској Европи која има „расистичке“ тежње да буде „мерило кул-

туре и прогреса“. За њега је „западни део света дегенеративан, лош и опадајући у сваком погледу. Он попут Освилада Шпенглера верује у *залазак Запада*“ (Пророковић, Д. 2012:84). С друге стране, „парадигму „човечанства“ идентификовао је у Евроазији, тј. у њеном вишедимензионалном стожеру Русији, чији се историјски, етно-национални, културни и државотворни развој дијаметрално разликује од развоја романско-германског света“ (Степић, М. 2016:215).

Петар Николајевич Савицки (*Пётр Николаевич Савицкий*, 1895-1968) је један од најзначајнијих представника руске геополитичке школе. Његово стваралаштво одише идејама руских словенофила Данилевског и Леонтјева, као и идејама Ламанског који га је инспирисао својом поделом Евроазије у три макро-целине. С тим у вези, основна Савицкова идеја говори о Русији као посебној цивилизацијској творевини дефинисаној кроз квалитет „средишњости“.⁶ „*Средишњост* Русије је за Савицког основ њеног историјског идентитета – она није део Европе нити наставак Азије. Она је самостални свет, самостална и посебна духовно-историјска геополитичка реалност коју Савицки назива *Евроазија*.“ (Дугин, А. 2004:82)

Савицки је много допринео и теоријом о „месту развоја“ којом је имао за циљ да истакне руску посебност. То је аналогно Рацеловом „простору“ (*Raum*) или Шмитовом „Великом простору“ (*Grossraum*), представљајући јединствену целину, односно, „место развоја“ је „најважнија геополитичка *златна нит* метафизичког интегрисања истовремено и биологизма (Рацел, Кјелен...) и посибилизма (де ла Блаш)“ (Степић, М. 2013:43), које означава да се „објективно и субјективно сливају у нераскидиво јединство, у нешто целовито“ (Дугин, А. 2004:84).

Значај идеја Петра Савицког (али и других теоретичара класичних идеја евроазијства) потврђује чињеница да се, након свих турбуленција од треће деценије па до деструкције СССР-а, руски излаз тражи класичним евроазијским идејама трагајући за „трећим путем“ и поновним враћањем Русије на „сцену великих сила“.

Балкан између атлантизма и (нео)евроазијства

Након представљања основних постулата класичне геополитике атлантизма и евроазијства, уз осврт на балкански простор, можемо констатовати да је Балкан место *контакта* Истока и Запада, и *геополитичка неминовност* за остваривање кључних геополитичких и геостратешких циљева.

Балкан не губи на значају ни у данашњем глобалном и регионалном односу снага, с обзиром на то да се један део овог простора налази у Макиндеровом „Срцу копна“, односно у Спајкменовом „Римленду“. Из атлантистичке визуре, овај простор је значајна тампон зона између сила копна и сила мора,

---

⁶ „Један његов чланак – „Географски и геополитички основи евроазијства“ из 1933. године – почиње следећим речима – *Русија се са много више основа од Кине може назвати Средишњом Државом*“. Дугин, А. (2004): Основи геополитике, књига I, Екопрес, Зрењанин, стр., 82

док је за Русију веома важан пут ка Западу, Средоземљу и топлим морима, о чему сведоче вишевековна историјска дешавања.

Сједињене Америчке Државе су одмах након Другог светског рата почеле са реализацијом атлантистичких геополитичких постулата. Један од најзначајнијих корака је стварање Северноатлантске алијансе – НАТО пакта, која је служила Америци за, у почетку *обуздавање*, а потом отворену *експанзију* у циљу остваривања геополитичких пројекција. Државе западне Европе које су прихватиле Маршалов план – америчку економску помоћ, стављене су у зависан положај као један стабилан амерички ослонац за даљи продор на исток. С друге стране, око Совјетског Савеза су се окупиле земље истока формирајући пандан НАТО пакту – Варшавски пакт. Улога Варшавског пакта била је, пре свега, да учврсти комунистичку интересну сферу и спречи ширење утицаја атлантизма. У том односу снага, на Балкану је левитирала једна велика држава - Југославија, која је била на „мети“ интереса и Истоку и Западу. Њена међублоковска улога и значај за *виталну безбедност САД* (С. Вудворд), нестаје завршетком Хладног рата, те тако Балкан поново постаје „простор геополитичке прекомпозиције и надметања блискоисточних сила, Средње Европе као стратешког дела Запада и источног утицаја који је у том тренутку био у константном повлачењу“ (Гајић, А. 2015:239-240). Балканска међублоковска улога је нестала, али значај који овај простор има за даљи атлантистички продор ка „Срцу копна“, остаје актуелан. С тим у вези, *Балкан је за Сједињене Државе посебно важан*⁷ те су оне настојале да на овом простору, након Хладног рата, остваре неколико циљева. Професор Љубиша Деспотовић је указао на следеће циљеве: **Први** – искористити економско и војно посустајање и геополитичку дефанзиву Русије за запоседање кључних стратешких простора Балкана и дугорочније спречавање Руске Федерације да се врати у, за њу, другу по значају виталну геополитичку зону (примарна је простор земаља бившег СССР-а). **Други** циљ је успоравање геоекономског и геополитичког повратка СР Немачке на просторе Украјине, Подунавља и Балкана. **Трећи**, подстицање ривалства парцијалних геополитичких интереса појединих чланица Европске уније (Велике Британија, Француска, Италија, Шпанија, Немачка и сл.) ради њихове лакше контроле и обуздавања, како ЕУ не би израсла у опасног економског и геополитичког ривала Америке. И **четврти** циљ се односи на убрзани пријем земаља с простора југоисточне Европе и западног Балкана у евроатлантске интеграције. (Деспотовић, Љ. 2012: 121)

У кругу северноатлантских сила, Балканско полуострво је одређено и као веома значајно војностратегичко подручје на које се надовезује простор источног Средоземља што га чини важним копненим, поморским и ваздушним мостом на размеђу Европе, Азије и Африке.⁸ У периоду Хладног рата, водеће

⁷ „(...) Балкан је геополитичко чвориште и има велики значај за НАТО и у том смислу САД очекују помоћ свих европских држава.“ Пророковић, Д. (2012): Геополитика Србије, Службени гласник; Геополитика, Београд, стр., 436

⁸ „Са становишта стратегије, Средоземно море је било унутрашње море Запада и претпоље европске одбране.“ Шушић, Б., Славољуб (2004): Геополитички кошмар Балкана, Војноиздавачки завод, Београд, стр., 56-60

државе супротстављених блокова (СССР и САД) одредиле су основне стратегијске правце, а „четири од укупно пет основних стратегијских праваца на јужноевропском војишту (ломбардијско-панонски, јадранско-панонски, албанско-бугарски, егејско-босфорски и северноафричко-блискоисточни)“ (Шушић, С., 2004:36-39) простирало се, делом или у целини, преко Балкана.

Успех у Хладном рату је Сједињеним Државама улио осећај месијанства и предодређености за глобално вођство и уређење света по сопственим мерилима. Ову идеју изузетности професор Љ. Деспотовић је представио кроз глобалистички концепт *геополитике деструкције* према ком она представља „идеолошко-политички концепт (кондензован у тријади појмова: *глобализам, глобализација, нови светски поредак*) потчињавања света интересима САД-а и атлантистичке геополитичке парадигме, реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, религијско-конфесионалних и територијалних капацитета нација које су означене као мета њиховог разорног деловања“ (Деспотовић, Љ., 2015:65). Овај геополитички концепт, Сједињене Државе су почеле да реализују већ деведесетих година, а резултате такве политике можемо видети од Источне Европе, преко Балкана до Блиског Истока и северне Африке.

Како наводи Драган Петровић, стиче се утисак да су англосаксонске силе користиле *идеолошки сукоб Исток-Запад* да би оствариле своја најмање два важна стратешка циља. **Први** је да се, „под плаштом борбе против комунизма, обрачунају и потисну што више свог најважнијег геополитичког противника у борби за светску моћ, Русију. (...) Ако се таква сила (Русија) и не може лако опрхвати у миру, онда се на Балкану, српски фактор („мали Руси“) ⁹ могу деструисати далеко лакше, и на тај начин постићи најмање два циља. *Први* је смањење државе и моћи српског фактора на Балкану, чиме он у будућности неће представљати савезника који би много значео руским интересима, поготову у случају потенцијалног распламсавања борбе између Москве и англосаксонских сила. *Друго*, малтретирање и поражавање Срба као руског савезника на Балкану, био би велики шамар Русији и опомена другим земљама да није захвално бити пријатељ са Русијом. **Други** је да се искористи идеолошки сукоб Исток-Запад да би се читавом Западу англосаксонске силе под плаштом прагматске борбе и организације одбране од комунизма и најезде са Истока, наметнуле као врховни господар и хегемон“ (Петровић, Д., 2014:106-107).

Политика ширења НАТО пакта по завршетку Хладног рата указује да Западне земље, пре свега САД, имају за циљ стављање постсовјетског простора под таласократску контролу и то: стварањем Макиндеровог „санитарног кордона“, пружањем Мехенове „анаконде“, овладавањем „Римлендом“ и потискивањем Русије дубоко ка унутрашњости континента.

---

⁹ „Запад на глобално важном Балкану стереотипно идентификује српског чиниоца као „руску предстражу“ коју је неопходно што више и дугорочно ослабити. У тој неокенанистички артикулисаном регионалној (балканској) стратегији обуздавања, Косово и Метохија се од гекултурног, геополитичког и геоекономског „адута“ српске моћи насилно трансформишу у једног од њених главних *балансера*.“ Степић, М. (2012): Косово и Метохија: Постмодерни геополитички експеримент, Институт за политичке студије, Београд, стр., 205

Геополитичар Миломир Степић, указао је на четири смера евроатлантског, таласократског продора:

1. северним „краком“ у Пољску и прибалтичке републике бившег СССР;
2. средишњим „коридором“ у Чешку, Словачку, Мађарску и покушајима привлачења Белорусије и Украјине;
3. балканском трасом, интересно пристрасним војно-политичким ангажманом, стационирањем трупа САД и НАТО на кључним позицијама, те војним запоседањем готово свих држава насталих из „геополитичке транзиције“ простора бивше СФРЈ;
4. црноморско-кавказско-каспијским „краком“ ка јужним границама Русије и узаврелој етно-контактној зони православља и ислама, директно у средиште *Heartland*. (Степић, М. 2016:411)

Од 1999. до 2017. године НАТО пакту се прикључило 13 чланица, од Естоније на северу до Бугарске на југу, чинећи тако један ланац којим евроатлантске силе контролишу Источну Европу и западну обалу Црног мора. Такође, балкански излаз на Јадранско¹⁰, Јонско и Егејско море стављен је под контролу Западних сила. Атлантистичке структуре, поред *средњоевропског залеђа Балкана* (Аустрија, Мађарска, Чешка и Словачка) и наведеног акваторија, контролишу и балканску *политичко-географску екстензију* која се преко Турске простире према Блиском истоку. (Деспотовић, Љ. 2017:139) Српски фактор¹¹, као традиционално руски пријатељ и савезник, је изолован у „срцу“ Балкана уз настојања да се што више ослаби и истргне из руског видокруга. Све наведено указује да се „амерички мостобран“¹² шири ка „непријатељском“ простору, заузимајући све значајније геополитичке тачке у циљу изоловања „континенталног медведа“ и спречавања потенцијалне евроазијске континенталне сарадње, тзв. „осовине Берлин-Москва“.

Географско ширење Северноатлантског пакта на земље Балкана и постављање војних база на Балканском полуострву, Миломир Степић види као стварање „интегралног Балканског геополитичког и геостратегијског лука“ атлантизма, сачињеног из северозападног и југоисточног сегмента. Оба смера имају исходиште у „геополитички и геостратегијски кључним областима Балкана: северозападни у „Динарској тврђави“, а југоисточни у „Централној области Балканског полуострва“, тј. у самом његовом средишту – „Балканском језгру“. „Кичма“ Балканског геополитичког и геостратегијског лука формирала се од читавог низа упоришта, база, полигона и других инсталација, за САД

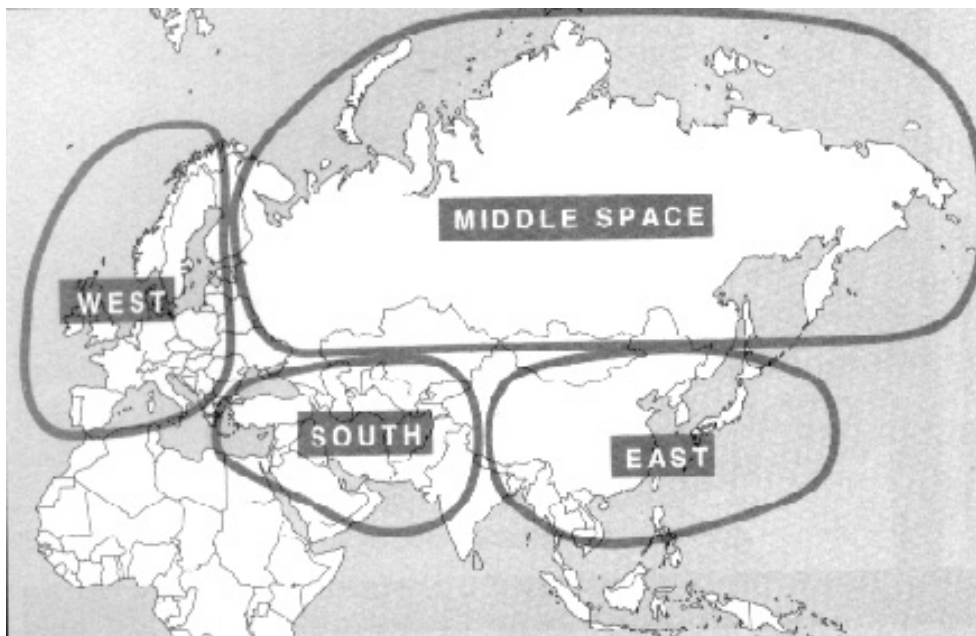
¹⁰ М. Степић закључује да је у интересу глобалне силе – САД, да запоседне упоришне тачке на балканској обали Јадрана и тиме стави под своју контролу Отранска врата „као улаз у овај Средоземни „залив“, који најдубље залази према Централној Европи и Немачкој. Степић, М. (2012): Косово и Метохија: Постмодерни геополитички експеримент, Институт за политичке студије, Београд, стр., 16

¹¹ „Русија представља потенцијалну снагу света, а Балкан, првенствено Србија – његову предстражу према Западу.“ Нарочницака, А. Наталија (1997): Балкан и поствизантијски простор у центру духовног и геополитичког супарништва на прагу XXI века (превео Путник Дајић), Југословенски историјски часопис (Број 1), Београд, стр., 179-195

¹² „Европа је најбитнији геополитички мостобран на евроазијском континенту.“ Бжежински, З. (2001): Велика шаховска табла, ЦИД/Романов, Подгорица, Бања Лука, стр., 57

и НАТО лако доступних како из Јадранског и Егејског басена (акваторије, лука и аеродрома у приобаљу или на острвима), тако и из Панонске низије (геостратегијска „Панонска лезеза“ коју је по окончању Хладног рата од ВУ преузео НАТО)“ (Степић, М. 2012:105)

Америчка награда за све напоре које улаже на Евроазијском простору, према Збигњеву Бжежинском, је *Евроазија*. Представљена као шаховска табла илуструје простор на ком се води борба за превласт у свету. Велико пространство преплављено различитим цивилизацијама, културама, обичајима, језицима, погледима на свет и веровањима, тешко је хомогенизовати у једну јединствену целину, што је америчка шанса да по принципу *divide et impera* очува свој светски примат. Дефинисањем четири *велика простора* на евроазијској шаховској табли, Бжежински је позиционирао и главне играче. *Западни* простор обухвата део Европе који је укључен у Европску унију и НАТО или треба да буде укључен. *Јужни* простор се својом западном границом наслања на југоисточни део Балканског полуострва, обухвата Блиски и Средњи Исток, велики део постсовјетске централне Азије, део Индије и део Кине. *Источни* простор се поклапа највећим својим делом са Кином и Корејским полуострвом. Наведена три простора попут Спајкменовог *Rimland-a* опасују Макиндерово *Срце света*, односно *Средњи* простор који обухвата Русију. [Карта 5]

Карта 5: *Евроазијска шаховска табла Збигњева Бжежинског*

Према Бжежинском, Сједињене Државе могу наставити примат на овом простору уколико се 1) средњи простор више приближи развијеном Западу; а 2) јужни регион не потпадне под доминацију само једне силе и 3) ако се Исток не уједини под условом да се Америка избаци из поморских база. С друге стране, америчкој „игри“ на евроазијској шаховској табли дошао би крај ако би

1) средњи простор одбацио Запад уз тежњу ка стварању утицајног самосталног геополитичког ентитета који би остварио утицај на јужни простор или сарадњу са источним играчем; или 2) уколико би се два источна играча ујединила; и на крају, ако би 3) државе западног простора одлучиле да се ослободе америчког присуства. (Бжежински, З. 2001:36-37)

Посматрајући евроазијску шаховску таблу, учачамо да је тачка контакта *Западног* и *Јужног* простора на Балкану, што је уједно потенцијална тачка „пуцања“ и могућа „крвава“ граница различитих цивилизација. С обзиром на то да је спона између Западног и Јужног простора слаба, Америка је тежила учвршћивању горепоменутог *геополитичког* и *геостратегијског* лука преузимањем контроле кључног простора на његовој траси - Косова и Метохије и на тај начин је „опорављеној Русији баражирала повратак на Балкан и продор на Средоземно *топло море*“ (Степић, М. 2016:480).

Према мишљењу Александра Дугина, најважнији руски партнер у Европи за стварање континенталног блока и чврсте осовине је Немачка, снажна регионална сила Средње Европе. За геополитичку престоницу, Дугин одређује Берлин и указује да „само Немачка и немачки народ поседују све потребне квалитете за делотворну интеграцију тог геополитичког региона – историјску вољу, изванредно развијену привреду, привилегован географски положај, етничку хомогеност и свест о својој цивилизацијској мисији“ (Дугин, А. 2004:193-194). Остваривањем ове геополитичке пројекције, створила би се *Осовина* Берлин-Москва, поделиле би се сфере утицаја на руску и немачку и онемогућио би се атлантистички *санитарни кордон*, као и контрола *Rimland-a*. Руско-немачка сарадња, како указује Дугин, допринела би „излечењу болести обојице партнера“. То значи да би Русија економски просперирала, а Немачка би добила „стратешку заштиту“ и „ресурсну независност“ од Сједињених Држава. (Исто, 199) Сходно томе, најважнији задатак САД-а је да спрече да се „немачки капитал и технологија споје са руским привредним ресурсима и радном снагом у непобедиву комбинацију“ (Деспотовић, Љ. 2015:66).

Према Дугиновој пројекцији, руском утицају припада већи део Балкана што без сумње указује на значај овог простора за даљу експанзију ка југу и југозападу, али и спречавање атлантистичких геополитичких планова. Међутим, ширењем НАТО пакта, видимо да је Балкан - простор потенцијалног руског утицаја, готово у потпуности стављен под контролу атлантиста предвођених Сједињеним Америчким Државама.

Леонид Савин указује да би Русија требало да брани своје интересе у југоисточној Европи спроводећи следеће војно-политичке мере: прво, „зарад подршке стабилности Србије, он предлаже враћање мировњачког континента на Косово и Метохију, чије би присуство смањило ризик избијања етничког насиља. Други корак било би успостављање руских војних база на територијама Србије и Црне Горе, (...)“ (Вуковић, Н. 2015:50). Поред тога Савин подразумева и друге видове сарадње, од културне до економске.

С обзиром на то да је Савин наведене ставове изнео у својој књизи „Ка геополитици“ (2011. године), данас можемо закључити да је Америка стратеш-

ки предухитрила Русију, будући да је Црну Гору ставила под своју контролу прикључењем у НАТО пакт 2017. године. А сама прича о изградњи руске војне базе у Србији наилази на оштре критике западних званичника, што спречава озбиљније помаке у том правцу. То значи да Америка предњачи и у том смислу, јер у источном делу Косова и Метохије има велику и добро опремљену војну базу *Бондстил* која представља стратешко упориште у овом делу Европе.

Нема дилеме да је основни циљ (нео)евроазијства борба против америчке превласти на Европском континенту и потискивање САД из простора *Rimland-a* преузимањем важних (гео)стратешких зона. Међутим, како закључује Степић, (нео)евроазијству неће више бити довољан традиционалан копнени, телурократски код, већ телурократско-таласократски који ће остварити овладавањем припадајућих океанских акваторија. (Степић, М. 2012:113) Поред наведеног, још један значајан задатак Русије јесте да не пусти вашингтонског *тројанског коња* (Турска на пример – спроводник интереса Америке, према Бжежинском) у „нови систем Евроазије и спречи катастрофалан домино-ефекат у међународној политици (јер окупиравши Либију, Запад то исто покушава да учини и са Сиријом, а након ње са Ираном... Русијом). Не сме се дозволити ни заустављање интеграционих процеса – најпре на тлу земаља Заједнице независних држава, а затим их треба наставити привлачењем других играча“ (Савин, Л., 2013:209).

Занимљиво је истаћи да се у светским експертским круговима полемише о опадању моћи САД. Томас Барнет, амерички стратег и геополитичар, указује да „Америка није у стању да буде глобални лидер: сувише је дискредитована у иностранству, има премало ресурса код куће и премало воље“ (Савин, Л., 2013:207). Иако изгледа споља „савршено безбедна, Америка је на почетку XXI века изнутра наизглед кренула путем културног и моралног самоуништења“ (Трифковић, С., 2017:52).

Закључак

Борба која се води између две велике светске геополитичке концепције – атлантизма и неоевроазијства – указује нам да ова прва предњачи на балканском простору и прорачунато стеже обруч – на балканској „шаховској“ табли око православне Србије, а на евроазијској „шаховској“ табли око православне Русије. С друге стране, у многим научним круговима се полемише о „паду“ Америке и њеној „неспособности“ да и даље буде водећа светска сила. Те две крајности изазивају следеће питање: „Да ли ће Русија успети да пронађе простор за експанзију своје моћи између америчког „успона“ и „пада“!?”

Одговор на ово питање није једноставан. **Прво**, неминовно је да Русија представља једну од најмоћнијих светских држава, али она није једина сила поред Америке. Успон Кине, буђење Индије, као и демографски бум у муслиманском свету, јесу фактори који могу да изазову потрес глобалних размера и на тај начин промене могућности руског проналажења простора између аме-

ричког „успона“ и „пада“. **Друго**, Америка је балканским *геополитичким луком* учврстила тампон зону, а изолацијом Србије у „срцу“ Балкана, онемогућила је озбиљније руске активности на овом простору. **Треће**, америчка контрола Немачке уз наметање спољнополитичких потеза, спречава озбиљнију сарадњу на релацији Берлин-Москва, што штети – економски, политички, енергетски, војно - и Немачкој и Русији. **Четврто**, Турску и даље контролише Америка, што омета изградњу руских стратешких коридора који би преко територије Турске и Црног мора требало да се пружају према Европи. **Пето**, контролисани сукоби на руским границама - на Блиском Истоку и у Украјини - захтевају додатно руско ангажовање и материјалне издатке. Другачије речено, генерисањем нестабилности у руском „дворишту“ спречава се, бар на одређено време, озбиљније руско ангажовање у удаљенијим деловима света.

Закључили бисмо да се амерички *Егидо* у последњих неколико година проширио и учврстио на Балкану, остављајући Русији минималан маневарски простор и могућност за озбиљнији утицај. Међутим, то не искључује потпуно Русију, будући да она на овом простору још увек види Републику Србију и Републику Српску као потенцијалне савезнике, што нам потврђују актуелне посете руских званичника као и више од двадесет потписаних споразума, уговора и протокола о будућој сарадњи Србије и Русије.

Литература:

1. Avijucki, V. (2009): Kontinentalne geopolitike: svet u XXI veku, Clio, Beograd
2. Bžežinski, Z. (2001): Velika šahovska tabla, CID/Romanov, Podgorica, Banja Luka
3. Vuković, N. (2015): Srbija i Balkan u neoevroazijskoj geopolitičkoj koncepciji, Kultura polisa, god. XII, posebno izdanje, Kultura-Polisa, Institut za evropske studije, Novi Sad
4. Gajić, A. (2015): Između evroatlantizma i evroazijstva-položaj savremene Srbije, Kultura polisa, god. XII, posebno izdanje, Kultura-Polisa, Institut za evropske studije, Novi Sad
5. Gajić, A. (2015): U vrtlogu tranzicije: Srbija u savremenom svetu (2005-2015), Institut za evropske studije, Beograd
6. Grčić, M. (2000): Politička geografija, Geografski fakultet, Beograd
7. Grosuvar, A. (2014): Pariz, Berlin, Moskva: Put nezavisnosti i mira, Fondacija Dostojanstvo, Novi Sad
8. Despotović, Lj. (2010): Obeležja geopolitičkog položaja Srbije i srpskih zemalja u kontekstu aktuelnih procesa balkanizacije, Sociološki pregled, vol. XLIV (2010), no. 4, Beograd
9. Despotović, Lj. (2012): Srpska geopolitička paradigma, Kairos, Sremski Karlovci
10. Despotović, Lj. (2015): Geopolitika destrukcije, Kairos, Sremski Karlovci
11. Despotović, Lj. (2017): Globalizacija i geopolitika identiteta, Kairos, Sremski Karlovci
12. Despotović, Lj., Drobac, M. (2008): Geopolitika i terorizam: u vremenu globalizacije, Stylos, Zrenjanin
13. Dugin, A. (2004): Osnovi geopolitike, knjiga I, Ekopres, Zrenjanin
14. Zarić, M. I. (2015): Klasične evroatlantske geopolitičke teorije: relevantnost na početku 21. veka, Kultura polisa, god. XII (2015), posebno izdanje, Kultura – Polisa, Novi Sad, Institut za evropske studije, Beograd
15. Kilibarda, Z. (2008): Osnove geopolitike, Službeni glasnik, Beograd

16. Kjelen, R. (1923): *Država kao životni oblik* (preveo dr Franjo Mađarević), Izdanje I.Đ. Đurđevića, Beograd-Sarajevo
17. Naročnickaja, A. Natalija (1997): *Balkan i postvizantijski prostor u centru duhovnog i geopolitičkog suparništva na pragu XXI veka* (preveo Putnik Dajić), *Jugoslovenski istorijski časopis* (Broj 1), Beograd
18. Petrović, D. (2014): *Geopolitika Balkana*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
19. Proroković, D. (2012): *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik; Geopolitika, Beograd
20. Savin, V. Leonid (2013): *Od šerifa do teroriste – ogledi o geopolitici SAD*, *MIR Publishing*, Beograd
21. Sakan, M. (2012): *Geopolitika u savremenom svetu*, NUBL, Banja Luka
22. Stepić, M. (2012): *Kosovo i Metohija: Postmoderni geopolitički eksperiment*, Institut za političke studije, Beograd
23. Stepić, M. (2013): *Geopolitika neoevroazijstva: pozicija srpskih zemalja*, Institut za političke studije, Beograd
24. Stepić, M. (2016): *Geopolitika: Ideje, teorije, koncepcije*; Institut za političke studije, Beograd
25. Trifković, Srđa (2017): *Kontinuitet Hladnog rata – međunarodni odnosi početkom XXI veka*, Geopolitika, Beograd
26. Šušić, B., Slavoljub (2004): *Geopolitički košmar Balkana*, Vojnoizdavački zavod, Beograd
27. Colonel Kirby E. Watson (2011): *The New Geography: The Map, The Satellite and The Computer*, U.S. Army War College Carlisle Barracks, Pennsylvania
28. Mackinder, J. H. (1942): *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Press, Washington DC

BALKAN BETWEEN ATLANTISM AND (NEO)EURASIANISM

Summary: Looking at international relations at the beginning of the 21st century, we note that the orientation of the great powers on global map „new, yet old“, which is not surprising, since the geopolitical knots „intricate“ during the 19th and 20th centuries are not „eradicated“, but remain as a historical destiny the burden of many nations and states.

In our focus will be the Balkans, a multi-age geopolitical knot and a link between different civilizations, religions, peoples and continents. We will try to present this space through two great geopolitical concepts – Atlanticism and (neo)euroasianism – and we point out the challenges and potential threats and risks. In order to achieve this, we will first of all make a review of the classical geopolitical teachings of the Russian and Anglo-Saxon schools and their projection of the Balkans in a two hundred year historical context.

Key words: geopolitics, Balkans, Atlanticism, (neo)Eurasian, Russia, USA